

УДК 314/316:004:005:336

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-9-32-46>

Карамішев Дмитро, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Karamyshev Dmytro, Doctor of Sciences in Public Administration, Full Professor of the Department of Public Management and Administration, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

✉ dvk1vip@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1617-3240>

Суворов Валентин, кандидат наук з державного управління, асистент кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету

Suvorov Valentyn, Candidate of Sciences in Public Administration, Assistant Professor of the Department of Public Health and Health Care Management, Kharkiv National Medical University

✉ vip.suvorov@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0196-4269>

РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНСТРУМЕНТІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА SMART-РІШЕНЬ

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE PROJECTS OF PUBLIC PARTICIPATION IN POST-WAR RECONSTRUCTION USING TOOLS OF ELECTRONIC DEMOCRACY AND SMART SOLUTIONS

Анотація. У статті актуалізується комплексна проблема реалізації проєктів громадської участі у повоєнному відновленні з використанням інструментів смартизації та електронної демократії в умовах гібридних загроз. З'ясовано, що електронні платформи участі сприяють залученню мешканців громад до процесів прийняття місцевих рішень. Завдяки цим інструментам вдалося досягти значних успіхів у активізації громадян у підготовці відповідних рішень. На відміну від традиційних методів, таких як громадські слухання або місцеві ініціативи, електронні платформи пропонують зручний та ефективний спосіб залучення необмеженої кількості учасників. Це свідчить про те, що цифрові рішення та інструменти електронної демократії можуть суттєво розширити коло активних учасників у процесах повоєнного відновлення та забезпечити ефективну участь громадян у місцевих рішеннях. Встановлено, що серед основних проблем і ризиків, пов'язаних із впровадженням концепції «Громадська участь 2.0» та реалізацією технологічних рішень на основі web 2.0 у процесах відновлення в повоєнний період, як на рівні держави, так і в рамках громадських ініціатив, можна виділити дублювання функцій різних інституцій, чого слід уникати, низьку якість та достовірність інформаційного контенту, а також неузгодженість взаємодії з кінцевими бенефіціарами. Це призводить до надмірної зарегульованості, несвоєчасності оперативного прийняття рішень і реагування на запити, а також до нераціонального використання ресурсів, спрямованих на відновлення об'єктів та інфраструктури. Доведено, що механізм впровадження смарт-рішень для залучення громадян до процесів, пов'язаних із вирішенням актуальних проблем воєнної та повоєнної відбудови, може включати наявність розумної інфраструктури громад. Це передбачає різноманітні сервіси, які відрізняються інтерактивністю та сприяють залученню громадян до прийняття обґрунтованих сучасних рішень щодо відновлення та розвитку громад, забезпечуючи при цьому зворотний зв'язок із процесами, що відображають найбільш нагальні

потреби життєдіяльності громади. Упровадження онлайн-платформ та смарт-рішень під час взаємодії органів публічної влади з громадськістю є одним із напрямів забезпечення ефективності процедур громадської участі у процесах повоєнного відновлення.

Ключові слова: місцеві громади, цифрові трансформації, концепція «Громадська участь 2.0»; електронна демократія, SMART-рішення; повоєнне відновлення України.

Abstract. The article updates the complex problem of implementing public participation projects in post-war reconstruction using the tools of smartization and electronic democracy in conditions of hybrid threats. It was found that electronic participation platforms contribute to the involvement of community residents in local decision-making processes. Thanks to these tools, it was possible to achieve significant success in activating citizens in the preparation of relevant decisions. Unlike traditional methods, such as public hearings or local initiatives, electronic platforms offer a convenient and efficient way to involve an unlimited number of participants. This shows that digital solutions and tools of e-democracy can significantly expand the circle of active participants in post-war reconstruction processes and ensure effective participation of citizens in local decisions. It was established that among the main problems and risks associated with the implementation of the concept of "Public Participation 2.0" and the implementation of technological solutions based on web 2.0 in the post-war reconstruction processes, both at the state level and within the framework of public initiatives, duplication can be identified functions of different institutions, what should be avoided, low quality and reliability of information content, as well as inconsistency of interaction with the final beneficiaries. This leads to excessive regulation, untimeliness of prompt decision-making and response to requests, as well as irrational use of resources aimed at restoring facilities and infrastructure. It has been proven that the mechanism of implementing smart solutions to involve citizens in the processes related to solving the actual problems of war and post-war reconstruction can include the presence of smart community infrastructure. This involves a variety of services that are characterized by interactivity and contribute to the involvement of citizens in making informed modern decisions regarding the restoration and development of communities, while providing feedback to the processes that reflect the most urgent needs of community life. The implementation of online platforms and smart solutions during the interaction of public authorities with the public is one of the ways to ensure the effectiveness of public participation procedures in post-war reconstruction processes.

Keywords: local communities, digital transformations, the concept of «Public Participation 2.0»; e-democracy, SMART solutions; post-war recovery of Ukraine.

Постановка проблеми. За визначенням М. Гайдар, під терміном «участь громадян» слід розуміти різні форми активності громадян, які прагнуть впливати на структури управління та процеси прийняття рішень [2]. За свідченням, Ю. Голик, громадська участь охоплює як різні процеси, так і формальні, і неформальні форми громадянської активності, що можливо завдяки використанню різних інструментів її здійснення, при цьому розмежовуючи інструменти безпосереднього здійснення та інструменти участі населення в здійсненні місцевого самоврядування у співпраці з відповідними органами. Зазначений підхід відтворює традиційний розподіл інститутів прямої демократії на дві групи залежно від характеру прийнятих рішень [3]. За останні роки цифровізація громадської активності оформилася та суттєво зміцнила суспільно-політичне життя країни. Спостерігається її стрімке подальше поширення на різноманітні верстви та групи населення. Громадянське суспільство в Україні використовує все нові можливості цифровізації, web технологій, smart-рішень та електронної демократії, що відбивається у трансформації концепцій «Громадська участь» від 2.0 до 4.0.

Упровадження онлайн-платформ для взаємодії органів виконавчої влади з громадянами є одним із напрямів забезпечення ефективності процедур участі громадськості у процесах повоєнного відновлення. План заходів щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні передбачає забезпечення ефективних процедур громадської участі, шляхом поширення застосування цифрових технологій та елементів електронної демократії, завдяки: упровадженню онлайн-платформи для взаємодії органів публічної влади з громадянами та інститутами громадянського суспільства, що забезпечуватиме, зокрема, участь проактивних громадських об'єднань у повоєнному відновленні [18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізація завдань та інноваційних підходів, що стосуються реалізації проектів громадської участі у вирішенні проблем місцевого самоврядування базується на європейському досвіді та принципах [2, 3, 7, 16, 23, 32] і знайшла своє відображення у тому числі у вигляді реалізації відповідних проектів в Україні. Так, проєкт Ради Європи «Зміцнення громадської участі у демократичному процесі прийняття рішень в Україні» впроваджується Офісом Ради Європи в Україні в рамках ухваленого Плану дій для України «Стійкість, відновлення, реконструкція» на 2023–2026 рр. [30].

Питання громадської участі у діяльності органів публічної влади, в управлінні розвитком об'єднаних територіальних громад з урахуванням розширення можливостей місцевих громад у вирішенні питань відбудови та сталого розвитку в Україні, значною мірою висвітлені в сучасній науковій літературі [4, 11, 26]. Це визначає надзвичайну актуальність зазначеної проблеми, проте потребує обґрунтування пошук дієвих механізмів участі громадськості в реалізації інноваційних проектів повоєнного відновлення на основі використання сучасних цифрових технологій та сервісів, як інструментів впровадження концепції «Громадська участь 2.0» в умовах глобальних викликів і гібридних загроз.

Мета статті – дослідження особливостей, можливостей та перспектив реалізації інноваційних проектів громадської участі у повоєнному відновленні, а також аспектів мотивації стейкхолдерів до відповідних процесів на основі впровадження концепції «Громадська участь 2.0» з використанням інструментів смартизації та електронної демократії в умовах гібридних загроз.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення реального впливу мешканців громад на управлінські процеси на місцевому рівні передбачає інтеграцію таких компонентів, як: участь громадськості, партнерство та субсидіарність. Першим принципом є залучення до процесу прийняття рішень усіх потенційно зацікавлених осіб. Важливим аспектом транспарентності цього процесу є відгуки стосовно задіяних інструментів участі, їх ефективності, врахування зауважень та причин відхилення пропозицій. Щодо другого принципу, то він відбивається у створенні партнерства або коаліції для місцевого розвитку між державними, приватними та неурядовими установами. Цей принцип може реалізовуватися, у тому числі, шляхом делегування повноважень на місцевому рівні, які можуть успішно реалізувати проактивні громадські об'єднання. Важливість прозорості та доступності інформації в процесі здійснення місцевого самоврядування підкреслює третій принцип, що відбивається в тому, що інституції публічної влади повинні забезпечувати інформованість громадян про свої рішення, витрати та результати роботи. У свою чергу, громадяни мають право на доступ до референтної та достовірної інформації, що сприяє підвищенню відкритості та

формуванню довіри між органами публічної влади та громадянами. Важливим при цьому є забезпечення того, щоб інформація була належним чином донесена, зрозуміла та об'єктивна й сприяла забезпеченню обґрунтованих та ефективних рішень [10].

Процес участі мешканців громад можна реалізувати за допомогою низки інструментів і технік, що включають як особисте спілкування, так і віддалені інструменти. Тут не так важлива форма застосування інструментів, оскільки основна мета цього процесу і відповідно розподілу найбільш доцільних при цьому інструментів полягає саме в участі. Застосування інструментів громадської участі на основі використання цифрових технологій та електронної демократії націлено на сприяння розвитку інформаційного суспільства та формує відчуття громадської відповідальності. За допомогою цих інструментів місцеві громади мають можливість сприяти більшому представництву громадян в процесах ухвалення рішень, а щодо оцінки ефективності цих інструментів, то вона може відбуватися у тому числі без їхньої фактичної присутності, проте з урахуванням їх реальної ваги у процесі прийняття рішень. Таким чином, надання громадянам справжньої можливості впливати на ці процеси сприятиме підвищенню значущості та результативності такої інтеграції. Обґрунтований і доцільний відбір інструментів громадської участі у реалізації проєктів повоєнного відновлення, розвиток та постійне вдосконалення зазначених інструментів є важливим чинником забезпечення ефективної взаємодії органів публічної влади та громадськості. Рекомендації щодо цього процесу передбачають: здійснення аналізу потреб громади, де перед вибором інструментів участі слушно здійснити аналіз потреб громади у необхідності повоєнного та післявоєнного відновлення, що дозволить виявити найбільш актуальні питання для громади у цьому контексті та визначити найбільш ефективні механізми участі; залучення різних груп населення, де слід передбачити наявність представників різних груп у процесі громадської участі, включаючи представників різних соціальних груп, вікових категорій та професій; обрання відповідних інструментів, що мають чітко відповідати поставленим завданням участі, залежно від кожної конкретної ситуації; забезпечення прозорості процесу участі громадськості та доступу до інформації про прийняті рішення з можливостями зворотнього зв'язку щодо їх реалізації; необхідність оцінювання результатів та ефективності інструментів, що застосовувалися по завершенні процесу участі громадськості, задля з'ясування ступіню виконання та подальших кроків для оптимізації показників результативності у майбутньому [9].

Окрім того, до інструментів, що реалізують процес участі громади, можна віднести ті, які дозволяють отримати внесок громадськості в прийняття рішень, й ті, що сприяють об'єднанню різних груп зацікавлених сторін для спільного навчання та налагодження взаємодії і формування відповідної культури ухвалення рішень на основі європейських практик. Відповідні інструменти, як вже зазначалося, не передбачають безпосередньої участі та застосовуються на різних рівнях участі громадян з метою найбільш повного охоплення всіх зацікавлених сторін. Вибір інструментів цілком залежатиме від фази процесу прийняття рішення на певному його етапі і в конкретному місці з урахуванням місцевої специфіки, а також кількості і що важливо – якісних характеристик стейкхолдерів, їх розуміння проблематики, передусім як зацікавленими учасниками процесу реалізації проєктів громадської участі у повоєнному відновленні громади. Одним із найефективніших способів інформування громадськості є офіційні сайти та профілі в соціальних мережах органів місцевого

самоврядування, оскільки такий формат інформування охоплює значну частину населення і різних соціальних, у т.ч. вікових груп. Цей спосіб не завжди сприяє розробці ефективних рішень і служить радше більше як перший крок до участі на основі концепції «Громадська участь 2.0», ніж як повне залучення, оскільки не гарантує та не забезпечує обов'язкового врахування зворотного зв'язку. Він також є чутливим для маніпуляцій, які можуть впливати на громадську думку на користь або проти місцевих ініціатив. Тому, коли спостерігаються ситуації, що характеризуються низьким рівнем довіри, варто зосередити увагу на продуктивній співпраці з надійними учасниками цифрових комунікацій, яким можна надати певну довіру під час роботи над створенням цифрового інформаційного контенту та його поширення серед зацікавлених груп та спільнот [9; 10].

У законі України № 5323 «Про засади державної регіональної політики» від 9.07.2022 р. [20], визначено основні засади та принципи відновлення й розвитку регіонів і громад. Цей закон спрямований на комплексне вдосконалення механізмів реалізації регіональної політики держави. При цьому, відновлення громад передбачає запровадження нової трирівневої ефективної та прозорої системи стратегічного планування, де узгоджуються між собою та логічно доповнюють одна одну: державна стратегія, регіональні стратегії і стратегії громад. Це обумовлює та створює підстави для запровадження чотирьох типів територій, якими мають бути: території відновлення, полюси економічного зростання, території з особливими умовами для розвитку і території сталого розвитку [17].

Інституцією, яка забезпечує фінансовий механізм для реалізації регіональної політики держави є Державний фонд регіонального розвитку, завдяки якому Уряд планує діяльність, що стосується відновлення територій, що постраждали від наслідків військової агресії РФ. З цією метою мають бути підготовлені та реалізовані відповідні стратегії розвитку, отримавши попередньо висновок від Міністерства регіонального розвитку щодо відповідності певним вимогам, що є обов'язковою умовою для отримання можливості фінансування проєктів з бюджету. Серед основних завдань агенцій регіонального розвитку передбачено, зокрема: участь у розробленні регіональних стратегій розвитку; забезпечення консультативно-методичної підтримки для органів місцевого самоврядування у розробленні відповідних стратегій, програм, а також проєктів участі у повоєнному відновленні громад; формування онлайн-системи моніторингу громад. При цьому, основним джерелом відбудови України виступатиме Фонд відновлення та розвитку, а цифрові рішення для різних видів розподілу необхідних ресурсів передбачається інтегрувати в єдину платформу відновлення, що дозволить відстежувати реалізацію проєктів та використання ресурсів в режимі онлайн [5; 17].

Стейкхолдерами у процесі реалізації концепції «Громадська участь 2.0» виступають усі зацікавлені сторони, починаючи з державних інституцій і закінчуючи безпосередньо представниками громадянського суспільства, роль яких в управлінні дедалі більше опосередковується за допомогою цифрових сервісів і web технологій. Використання інтернет-платформ, блогів, месенджерів та соціальних мереж стало необхідним атрибутом діяльності стейкхолдерів у відповідному процесі. При цьому, до найбільш референтних з них щодо вирішення зазначеної проблеми, на нашу думку, слід відносити саме організації громадянського суспільства, оскільки вони можуть використовувати свій потенціал як для інформування громадян, так і шляхом участі в громадських

ініціативах, де застосування цифрових технологій і зокрема, технологій web 2.0 не є чимось опосередкованим, а стає одним із основних засобів, завдяки якому здійснюється громадська діяльність. Удосконалення наявних інструментів участі у повоєнному відновленні громад через застосування концепції «Громадська участь 2.0» передбачає такий процес реалізації, коли органи публічної влади використовують цифрові інноваційні технології та інструменти електронної демократії для прийняття рішень та отримання зворотного зв'язку від громадян [9; 10].

Процес залучення стейкхолдерів до цифрової трансформації передбачає активізацію діяльності інститутів громадянського суспільства, у т.ч. на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій та інструментів електронної демократії, що зафіксовано в Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр. При цьому, інститути громадянського суспільства повинні мати можливість здійснювати заходи, спрямовані на навчання громадян користуванню онлайн-інструментами електронної участі. Усе це передбачатиме сприяння ініціативам у сфері інформаційних технологій та впровадження інструментів електронної демократії для міжгалузевої взаємодії інститутів громадянського суспільства з громадянами, органами публічної влади і суб'єктами господарювання [14], а також, з метою: посилення участі, ініціативності та залучення громадян на всіх рівнях до публічного життя; поліпшення прозорості процесу прийняття рішень, підзвітності демократичних інститутів; поліпшення реакції органів публічної влади на звернення громадян; сприяння участі громадян у процесах прийняття рішень [21].

Серед ключових проблем і пов'язаних з ними ризиків впровадження концепції «Громадська участь 2.0» та реалізації технологічних рішень на основі web 2.0 у процесах та проєктах відновлення у воєнний і повоєнний період як на рівні держави, так і громадських ініціатив слід наголосити на проблемах дублювання функціоналу різних інституцій та інформаційного контенту, а також неузгодженість взаємодії з кінцевими бенефіціарами, що призводить до надмірної зарегульованості, несвоєчасності оперативного прийняття рішень і реагування на запити, а також до нераціонального використання ресурсів, спрямованих на повоєнне відновлення об'єктів та інфраструктури з використанням сучасних цифрових технологій [6]. Окремо, слід наголосити на певних ризиках, що пов'язані з нерозумінням ролі громадськості з боку окремих владних інституцій. Тож, стейкхолдери, які представляють обізнану та проактивну громадськість можуть залишатися незадоволеними результатом процесу, незалежно від того, наскільки активно вони брали участь у проєкті, якщо вони вважатимуть, що їхній вплив на прийняття рішень був обмеженим. Тож, слід усвідомлювати, що реальний потенціал залучення громадськості не завжди відображається в кількості заходів, витратах і часу, що відводився на залучення громадськості. Значна кількість часу, сил і ресурсів може бути витрачена на неефективні дії, які можуть призвести до негативних наслідків.

На початку повномасштабного збройного вторгнення РФ спостерігалася активізація операцій з дезінформації та психологічного тиску на громадян України, у тому числі через створення та розповсюдження електронних комунікаційних сервісів, зокрема Telegram-каналів. Тож, поширення практики рекомендацій надійних каналів та інформування про канали з сумнівною репутацією є запобіжником від ворожого впливу. Незалежні експертні структури, лідери громадської думки та влада періодично публікують списки неблагонадійних каналів. При цьому слід звернути увагу, що українське

громадянське суспільство у цьому процесі постало одним із дієвих суб'єктів забезпечення інформаційної гігієни від гібридних загроз та впливів. До боротьби з дезінформацією залучені різні групи стейкхолдерів, зокрема, громадські організації, волонтерські ініціативи та незалежні засоби масової інформації. Важливим напрямком журналістського контролю для визначення ступеня достовірності інформації, що надається тим чи іншим джерелом інформації, є фактчекінг. Фактчекінг є предметом діяльності окремих структур громадянського суспільства. З початком повномасштабної війни проти України діяльність громадських ініціатив, таких як «СтопФейк» та «Детектор медіа», активізувалась через новий спектр проблем. Результати їх роботи покликані спонукати людей думати про достовірність інформації, яка надходить, зокрема, на мобільні пристрої [24].

Від початку повномасштабного вторгнення РФ дієвим стейкхолдером участі, який сфокусувався на посиленні спроможності країни у підтримці та забезпеченні потреб підрозділів Збройних Сил України, військовослужбовців, а також інших категорій, зокрема, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали від повномасштабної війни, є загальноукраїнський волонтерський рух в особі великої кількості різних волонтерських організацій. Слід звернути увагу на те, що гнучкість і швидка реакція волонтерів на виклики стали їхніми основними перевагами в порівнянні з державними інституціями, які виявилися недостатньо адаптованими до умов воєнного часу. Таку ефективність забезпечило активне використання електронних комунікацій, соціальних мереж та вміння користуватися різними месенджерами, що обумовлено часто екстремальними умовами волонтерської діяльності. Яскравим прикладом цього є збори коштів та інші дії, спрямовані на забезпечення потреб військових. У соціальних мережах з певною долею регулярності з'являються ширі заклики до небайдужих про фінансову підтримку для придбання військової техніки, засобів безпеки, медичних препаратів тощо, і ці питання зазвичай вирішуються досить результативно. Найбільш виразно ці можливості демонструють соціальні мережі, що підкреслює ефективність суспільних комунікацій та важливість довіри з боку суспільства. Важливим є те, що приклади ефективного використання соціальних мереж наочно демонструють авторитет громадських лідерів, що формується випробовуваннями та здатність мобілізувати учасників спільнот до певних спільних дій за принципом солідарності. Так, інституціалізуються окремі волонтерські ініціативи, які з часом перетворюються на потужні структури, які координують вже організовану діяльність волонтерських рухів.

Реалізація спільного шведсько-українського проекту «Зв'язок заради змін: залучення стейкхолдерів для забезпечення клієнтоцентричності цифрових публічних послуг» [16] спонукала до висновків, стосовно мотивації стейкхолдерів в особі органів публічної влади до цифровізації та «смартизації» сервісів для громади, яка ще вважається не достатньо високою, оскільки рівень взаємодії місцевої влади з громадськістю ще не є адекватним для здійснення відповідних змін. Сьогодні, поки що спостерігається низька активність щодо користування публічними послугами в цифровому середовищі. Проблеми низької мотивації до участі стейкхолдерів у проєктах участі громад у повоєнному відновленні з використанням смарт сервісів і технологій реалізації концепції «Громадська участь 2.0» полягають у низькій мотивації громад до участі, незначному досвіді громадських обговорень, недостатньому рівні цифрової грамотності громадян; наявності міжвікового розриву у цифрових навичках між молоддю і особами похилого віку. З іншого боку, бракує платформ для ефективної взаємодії з

органами публічної влади; обмежена інформація про доступні е-послуги з алгоритмами їх отримання; переліки наявних послуг не є вичерпними з огляду на потреби; вони є незручними та не завжди зрозумілими для громадян [1].

Причиною низької мотивації та низької ефективності залучення громадськості до ініціатив повоєнного відновлення та розвитку громад із використанням цифрових інструментів слід вважати проблему, яка визначається як «індиферентність стейкхолдерів». За визначенням О.Шиць, ключовими причинами низької мотивації та зростання індиферентності стейкхолдерів як правило є такі фактори: законодавчі аспекти (стейкхолдери можуть відчувати себе незахищеними через нерегульованість відносин, викликану появою та розвитком нових технологій, а також через правові колізії та відсутність регулювання на початкових етапах впровадження технологій), цифрову ексклюзивність (для успішного впровадження технологій необхідно забезпечити умови для навчання та надати всю необхідну інформацію для їх використання та реалізації потенціалу), недостатній рівень безпеки (зростання обсягу збору інформації та надмірна деталізація під час обробки даних може знижувати довіру серед громадян), недосконалість комунікаційної практики (стейкхолдери, зокрема громадяни, часто залишаються недостатньо поінформованими про концепції та переваги інструментів електронної демократії та web технологій, що призводить до втрати інтересу та відчуття відчуженості від прийнятих рішень), а також домінування інформування як основної форми взаємодії між владними структурами та стейкхолдерами, зокрема громадянами. Усе це не сприяє мотивованості стейкхолдерів до залучення у проекти громадської участі за допомогою цифрових технологій та web ресурсів [29].

Подолання байдужості стейкхолдерів є ключем до побудови ефективного комунікаційного середовища, що є першою сходинкою у процесі «смартизації», тобто формування «розумних громад», що сприяє більш ефективному вирішенню проблем та реалізації проектів, що спрямовані на належне функціонування та повоєнне відновлення громад, забезпечення їх сталого розвитку на основі партнерства й налагодження співпраці з різними зацікавленими сторонами [31]. Тож, залучення стейкхолдерів завдяки використанню web ресурсів і технологій, цифрових сервісів, інтерактивних мобільних додатків, різноманітних онлайн-платформ, інших комунікаційних засобів та інструментів електронної демократії створює можливість для публічного вирішення спільних питань повоєнного відновлення та розвитку громад. Усе це сприятиме подальшій інтеграції та забезпеченню спільної відповідальності за реалізацією проектів і прийняття публічних та прозорих рішень, що стосується повоєнного відновлення та подальшого розвитку громад із залученням різних груп зацікавлених сторін у триаді: громадськість, бізнес, влада.

Зростання динаміки впровадження цифрових інструментів, зокрема, технологій web 2.0 з урахуванням європейського досвіду участі громад в проектах розвитку місцевого самоврядування [23] та напрацювань окремих демократичних країн, надасть можливість вчасно здійснювати всі необхідні заходи, спрямовані на повоєнне відновлення країни, проводити модернізацію не лише переважної більшості сфер життєдіяльності суспільства та інфраструктури [19], але й згуртувати проактивну громадськість усієї країни навколо процесів відновлення завдяки використанню цифрових сервісів та інших інструментів електронної демократії як форми суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до реалізації публічної політики на місцевому рівні шляхом широкого застосування цифрових технологій [22].

Розумна територіальна спеціалізація [32] є одним із технологічних рішень та підходів, які успішно використовуються окремими країнами ЄС у визначенні особливих характеристик та конкурентних переваг економічної сфери та інфраструктури регіонів [7]. Такий підхід зумовлює здійснення обґрунтованого визначення суб'єктами регіонального розвитку в рамках регіональної стратегії певних стратегічних цілей і завдань розвитку різних видів економічної діяльності та інших активностей, які можуть мати потенціал для інноваційного розвитку, враховуючи всі зазначені конкурентні переваги регіонів, як історично обумовлені, так і нові, завдяки модернізації комунікаційних процесів, реалізації проєктів громадської участі з використанням цифрових рішень та web технологій, що є особливо важливим у вирішенні нагальних проблем воєнної та повоєнної відбудови. Пошук механізмів визначення смарт-спеціалізації територій в Україні доцільно розглядати саме з урахування процесів повоєнного відновлення та регіонального розвитку. Це питання є актуальним для стейкхолдерів в особі обізнаної громадськості, бізнесу та публічної влади, оскільки значна частка підприємств, у тому числі стратегічних галузей зазнала руйнувань в результаті ворожих дій РФ. Водночас, людський потенціал, який забезпечував безперервну роботу низки підприємств у мирний час, був частково втрачений. Таким чином, механізм визначення розумної спеціалізації є інструментом розвитку підприємницького потенціалу та інфраструктури громад [13].

Щодо «смарт спеціалізації», то вона передбачає передусім активізацію довгострокових структурних змін [27]. Визначальними аргументами для впровадження підходу смарт-спеціалізації у вирішенні нагальних проблем воєнної та повоєнної відбудови на рівні громад є: селективність, обумовлена досягненням суб'єктом регіонального розвитку певних конкурентних переваг, що можливе в обмеженій кількості видів діяльності, на яких слід концентрувати ресурси [28]. Важливим є те, що такий підхід концентрує увагу на підтримці технологічних галузей та передбачає крос-секторальність та інклюзивність, тобто рівний доступ для всіх до висвітлення інформації щодо проєктів розвитку з максимальною участю бізнесу, владних інституцій та громадськості. При цьому, підприємницький сектор відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки він більш мотивований до якісних змін, має кращу обізнаність про потреби громади, ринковий потенціал, конкурентів і необхідні заходи для реалізації проєктів на основі смартизації управління розвитком територій [25].

Однією з важливих складових стратегії вирішення актуальних проблем воєнної та повоєнної відбудови може бути запровадження дієвого механізму впровадження розумних інфраструктурних рішень, що є комплексним підходом до розвитку та повоєнного відновлення громад за допомогою передових технологій і зокрема web технологій. Щодо механізмів залучення громадян, то смарт-інфраструктура може включати різноманітні сервіси, та має можливості з одного боку – більш ефективно залучати та використовувати ресурси, а з іншого – налагоджувати функціонування дієвих електронних демократичних майданчиків для взаємодії з органами публічної влади, що відрізняються інтерактивністю, забезпечують зворотній зв'язок із процесами, які відображають найбільш гострі потреби життєдіяльності громади та є сучасним інструментом залучення громадян до процесів прийняття рішень, що сприяє формуванню стійкого відчуття спільності в суспільстві, підвищенню рівня відкритості, довіри та участі, а також розширенню доступу до послуг і можливостей для різних соціальних і вікових груп, що у свою чергу забезпечує інклюзивність і враховує потреби та передбачає підтримку людей з обмеженими можливостями [15]. До речі, обрання

пакету інфраструктурних смарт-рішень має здійснюватися залежно від стану та проблем сталого розвитку кожної окремої громади. Для цілей вибору пакету інфраструктурних смарт-рішень слід використовувати наявні можливості, наприклад, маркетплейси цифрових продуктів та рішень для громад [12], що дозволяє знаходити цифрові рішення та обирати найбільш доцільний та обґрунтований варіант, враховуючи, що маркетплейс-портал є майданчиком для співпраці місцевих команд цифрової трансформації, бізнесу, громадських організацій та розробників рішень, що сприяють цифровізації громад.

Аналіз впровадження розумних інфраструктурних рішень для вирішення нагальних проблем воєнної та повоєнної відбудови громад передбачає оцінку ефективності відповідних механізмів реалізації рішень. При цьому, оцінка економічних переваг передбачає оцінювання зменшення витрат, підвищення продуктивності, зростання валового внутрішнього продукту громади з урахуванням податкових надходжень, що можуть бути включені в оцінку економічних вигод. Оцінка соціальних показників актуалізується за допомогою вимірювання впливу на якість життя громадян, яке охоплює такі показники, як рівень безпеки, громадського здоров'я, освіти, користування різноманітними послугами, тощо. Оцінка рівня залученості громадян до прийняття рішень та ступеня участі у суспільному житті здійснюється завдяки платформам електронного урядування та взаємодії. Зростання обізнаності аналізується шляхом оцінювання поінформованості різних соціальних груп громадян та їх здатності приймати участь у формуванні спільних рішень щодо реалізації проєктів участі у повоєнному відновленні [15].

Висновки. Цифровізація у поєднанні з інструментами електронної демократії на основі концепції «Громадська участь 2.0», може стати рушієм повоєнної модернізації України та дієвим засобом реалізації інноваційних проєктів повоєнного відновлення та розвитку громад. Цифрові платформи для участі дійсно сприяють залученню більшої кількості мешканців громад до процесів прийняття місцевих рішень. Завдяки цим інструментам досягнуто значних успіхів у активізації громадян у підготовці відповідних рішень. У порівнянні з традиційними методами, такими як громадські слухання або місцеві ініціативи, електронні платформи забезпечують зручний та ефективний спосіб залучення необмеженої кількості учасників. Це означає, що цифрові рішення та інструменти електронної демократії можуть суттєво розширити коло активних учасників у процесах повоєнного відновлення та забезпечити ефективну участь громадян у місцевих процесах прийняття рішень.

Серед ключових проблем і пов'язаних з ними ризиків впровадження концепції «Громадська участь 2.0» та реалізації технологічних рішень на основі web 2.0 у процесах та проєктах відновлення у повоєнний період як на рівні держави, так і громадських ініціатив можна відзначити дублювання функцій різних інституцій, чого слід уникати, низьку якість та достовірність інформаційного контенту, а також неузгодженість взаємодії з кінцевими бенефіціарами, що призводить до надмірної зарегульованості, несвоєчасності оперативного прийняття рішень і реагування на запити, а також до нераціонального використання ресурсів, спрямованих на повоєнне відновлення об'єктів та інфраструктури.

Щодо механізму впровадження смарт-рішень у залучення громадян до процесів, що пов'язані з вирішенням нагальних проблем воєнної та повоєнної відбудови, то розумна інфраструктура громад може включати різноманітні сервіси, що відрізняються інтерактивністю та сприяють залученню громадян до

прийняття обґрунтованих сучасних рішень щодо повоєнного відновлення та розвитку громад, із забезпеченням при цьому зворотнього зв'язку із процесами, які відображають найбільш гострі потреби життєдіяльності громади.

Список використаних джерел:

1. Андрієнко А.О. Оцінювання зрілості органів місцевого самоврядування великих міст України у сфері впровадження концепції «Smart City» у повоєнний період. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. №4. С. 190–197. <https://doi.org/10.51547/ppr.dp.ua/2022.4.29>
2. Гайдар М.Є. Принципи місцевого самоврядування в аспекті процесу об'єднання територіальних громад в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4(29). №2. С. 8–13.
3. Голик Ю.Ю. Принцип підзвітності та відповідальності органів місцевого самоврядування у державах з континентальною моделлю місцевого самоврядування. *Передові відкриття сучасної науки: досвід, підходи та інновації: Матеріали III Міжнародної науково-теоретичної конференції, 20 січня 2023 р.*, Амстердам. Нідерланди: Європейська наукова платформа, 2023. С. 91–93.
4. Грузд М. Активізація громадської участі в управлінні розвитком об'єднаних територіальних громад. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Economics" Series*. 2022. № 25 (53). С. 57–65.
5. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16255> (дата звернення: 12.02.2024).
6. Карамішев Д., Дзюндзюк В. Цифрові сервіси як інструменти впровадження концепції «громадська участь 2.0» у повоєнне відновлення в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2023. № 2(63). С. 84–98.
7. Князев С.І. Європейський досвід розвитку смарт-промисловості. *Економіка промисловості*. 2020. № 2 (90). С. 27–53.
8. Кривокульська Н. Аналіз форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні. *Економічний аналіз*. 2020. №30(4). С. 60–66.
9. Лукашевський Ю.О. Вдосконалення методики вибору інструментарію форм участі мешканців у місцевому самоврядуванні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. №2 (20).
10. Лукашевський Ю.О. Основні характеристики участі громадян у місцевому самоврядуванні. *Бізнес Інформ*. 2022. № 2. С. 112–117.
11. Мажола П.Г. Форми участі громадськості у діяльності органів влади та прийнятті політичних рішень. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 4 (5). С. 13–18.
12. Маркетплейс цифрових продуктів та рішень для громад. Міністерство цифрової трансформації України. 2023. URL: <https://market.hromada.gov.ua> (дата звернення: 09.01.2024).
13. Метеленко Н.Г., Сіліна І.В., Радзівіло І.В., Сумма В.С. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика: монографія за ред. В.Г. Воронкової, Н.Г. Метеленко. Львів, Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 354–357.
14. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/spriannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva/natsionalna-stratehiia-spriannia-rozvytku-hromadianskoho-suspilstva-v-ukraini-na-2021-2026-roku> (дата звернення: 09.01.2024).
15. Омеляненко В.А., Кравченко Ю.А., Вернидуб М.О. Науково-методичні аспекти оцінювання впливу смарт-інфраструктури на розвиток громад. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 8 (76). С. 98–106.
16. Опитування проєкту «Link for Change: Engaging stakeholders for user-centric digital public services» – «Зв'язок заради змін: залучення стейкхолдерів для забезпечення клієнтоцентричності цифрових публічних послуг», що реалізовано Шведським Інститутом в Україні на базі міської ради міста Дніпра. 2021. URL: <https://forms.gle/G7D28vzotNusgFQHA> (дата звернення: 09.01.2024).

17. Пирога І.С., Пирога М.І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Вип. 77: частина 1. С. 117–123.
18. План заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-plan-zakhodiv-do-2024-roku-shchodo-realizatsii-natsionalnoi-strategii-spriannia-rozvytku-hromadianskoho-suspilstva-v-ukraini-na-2021-2026-roku> (дата звернення: 09.01.2024).
19. Правове забезпечення розвитку технологій цифрової економіки та суспільства: монографія / за ред. О. В. Шаповалової, К. В. Єфремової. Харків: НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, 2023. С. 41.
20. Про засади державної регіональної політики: Закон України № 5323. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225907.html> (дата звернення: 09.01.2024).
21. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.01.2024).
22. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р. URL: <https://web.archive.org/web/20170918020840/http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> (дата звернення: 02.04.2024).
23. Рада Європи (2011а). Резолюція 326, Участь громадян на місцевому та регіональному рівнях у Європі. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1854777&Site=Congress> (дата звернення: 09.01.2024).
24. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні (2022–2023 рр.): аналіт. доп. / [В.Г. Потапенко, Ю.А. Тищенко, Ю.Б. Каплан та ін.]; за ред. В.Г. Потапенка, Ю.А. Тищенко, Ю.Б. Каплан. Київ: НІСД, 2023. 91 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.01>.
25. Трещов М., Хохба О. Удосконалення методології смартизації управління розвитком територій. *Науковий вісник: Державне управління*, №1 (13), 2023. С. 178–194.
26. Філіппова В.Д., Буканов Г.М. Залучення та розширення можливостей місцевих громад у вирішенні питань локального розвитку. *Вісник ХНТУ*. № 3 (78). 2021. С. 169–174.
27. Формування «розумної спеціалізації» в економіці України: колективна монографія. І.Ю. Єгоров, Ю.М. Бажал, В.К. Хаустов та ін.; за ред. І.Ю. Єгорова; ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2020. 278 с.
28. Шевченко А.В. Стратегічні пріоритети впровадження смарт-спеціалізації у промисловості України. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2019. № 10. С. 130–135.
29. Шиць О.Р. Зниження рівня індеферентності стейкхолдерів для забезпечення розвитку розумного міста. *Сучасні проблеми управління. Шлях до сталого миру після війни: держава, бізнес, інновації*: зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 24 лист. 2023 р. / уклад.: А.А. Мельниченко, О.А. Акімова, А.М. Іщенко, О.Р. Шиць. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2023. С. 222–223.
30. Council of Europe Action Plan for Ukraine “Resilience, Recovery and Reconstruction” 2023-2026. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-eng/1680aa8280> (дата звернення: 09.06.2024).
31. Key Asks. SDG 17: Partnerships For The Goals. 2023 SDG National Reviews. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/media/138171/file/SDG%2017%202023%20rev.pdf> (дата звернення: 09.01.2024).
32. Smart specialization / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/doc_gener/guides/smart_spec/strength_innovregions_en.pdf (дата звернення: 09.06.2024).

References

1. Andriienko, A.O. (2022). Otsiniuvannia zrilosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia velykykh mist Ukrainy u sferi vprovadzhennia kontseptsii «Smart City» u povoiennyi period [Assessment of the maturity of local governments of large cities of Ukraine in the field of implementation of the “Smart City” concept in the post-war period]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii,*

- prava – Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law*, 4, 190–197. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.4.29> [in Ukrainian].
2. Haidar, M.Ye. (2019). Pryntsypy mistsevoho samovriaduvannia v aspekti protsesu obiednannia terytorialnykh hromad v Ukraini [Principles of local self-government in the aspect of the process of territorial communities' amalgamation in Ukraine]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk – Prykarpattya Law Journal*, 4(29), 2, 8–13 [in Ukrainian].
 3. Holyk, Yu.Yu. (2023). Pryntsyp pidzvitnosti ta vidpovidalnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia u derzhavakh z kontynentalnoiu modelliu mistsevoho samovriaduvannia [The principle of accountability and responsibility of local governments in countries with a continental model of local self-government]. Proceedings from PVSN'23: III Mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiia «Peredovi vidkryttia suchasnoi nauky: dosvid, pidkhody ta innovatsii» – III International Scientific and Theoretical Conference «Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations». Amsterdam. Niderlandy: Yevropeiska naukova platforma, (pp. 91–93) [in Ukrainian].
 4. Hruzd, M. (2022). Aktyvizatsiia hromadskoi uchasti v upravlinni rozvytkom obiednanykh terytorialnykh hromad [Activation of public participation in the management of the development of united territorial communities]. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Economics" Series*, (25 (53)), 57–65 [in Ukrainian].
 5. *Dydzhytalizatsiia ukraïnskykh hromad: lidery tsyfrovoy transformatsii obhovoryly mozhyvosti ta perspektyvy [Digitalization of Ukrainian communities: leaders of digital transformation discussed opportunities and prospects]*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/en/news/16255> [in Ukrainian].
 6. Karamyshev, D., & Dziundziuk, V. (2023). Tsyfrovyye servisy yak instrumenty vprovadzhennia kontseptsii «hromadska uchast 2.0» u povoienne vidnovlennia v Ukraini [Digital services as tools for implementing the concept of “public participation 2.0” in the post-war recovery in Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Actual problems of public administration*, 2(63), 84–98. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-06> [in Ukrainian].
 7. Kniazev, S.I. (2020). Yevropeyskyi dosvid rozvytku smart-promyslovosti [European experience in the development of smart industry]. *Ekonomika promyslovosti – Economics of industry*, 2 (90), 27–53 [in Ukrainian].
 8. Kryvokulska, N. (2020). Analiz form uchasti hromadskosti u mistsevomu samovriaduvanni [Analysis of forms of public participation in local self-government]. *Ekonomichniy analiz – Economic analysis*, 30(4), 60–66 [in Ukrainian].
 9. Lukashevskiy, Yu.O. (2024). Vdoskonalennia metodyky vyboru instrumentarii form uchasti meshkantsiv u mistsevomu samovriaduvanni [improving the methodology for choosing the tools of forms of participation of residents in local self-government]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki – Topical issues in modern science*, 2 (20) [in Ukrainian].
 10. Lukashevskiy, Yu.O. (2022). Osnovni kharakterystyky uchasti hromadian u mistsevomu samovriaduvanni [Main characteristics of citizens' participation in local self-government]. *Biznes Inform – Business Inform*, 2, 112–117 [in Ukrainian].
 11. Mazhola, P.H. (2007). Formy uchasti hromadskosti u diialnosti orhaniv vlady ta pryiniatti politychnykh rishen [Forms of public participation in the activities of public authorities and political decision-making]. *Stratehichni priorytety – Strategic priorities*, 4 (5), 13–18 [in Ukrainian].
 12. *Marketpleis tsyfrovyykh produktiv ta rishen dlia hromad (2023). Ministerstvo tsyfrovoy transformatsii Ukrainy [Marketplace of digital products and solutions for communities. Ministry of Digital Transformation of Ukraine]*. Retrieved from <https://market.hromada.gov.ua> [in Ukrainian].
 13. Metelenko, N.H., Silina, I.V., Radzivilo, I.V., & Summa, V.S. (2023). *Tsyfrova transformatsiia promyslovoho menedzhmentu: teoriia i praktyka [Digital transformation of industrial management: theory and practice]*. Lviv – Torun: Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-319-7-6> [in Ukrainian].

14. Natsionalna stratehiia spryannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2021–2026 roky [National Strategy for Civil Society Development in Ukraine for 2021-2026]. www.kmu.gov.ua. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/spriannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva/natsionalna-stratehiia-spryannia-rozvytku-hromadianskoho-suspilstva-v-ukraini-na-2021-2026-roky> [in Ukrainian].
15. Omelianenko, V.A., Kravchenko, Yu.A., & Vernyudub, M.O. (2023). Naukovo-metodychni aspekty otsiniuvannya vplyvu smart-infrastruktury na rozvytok hromad [Scientific and methodological aspects of assessing the impact of smart infrastructure on community development]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Seriya: «Ekonomichni nauky» – nternational scientific journal “Internauka”. Series: “Economic Sciences”, 8 (76), 98–106. 10.25313/2520-2294-2023-8-9104* [in Ukrainian].
16. Opytuvannia proiektu «Link for Change: Engaging stakeholders for user-centric digital public services» (2021) – «Zviazok zarady zmin: zaluchennia steikkholderiv dlia zabezpechennia kliientotsentrychnosti tsyfrovyykh publichnykh posluh», shcho realizovano Shvedskym Instytutom v Ukraini na bazi miskoi rady mista Dnipra. Retrieved from <https://forms.gle/G7D28vzotNusgFQHA> [in Ukrainian].
17. Pyroha, I.S., & Pyroha, M.I. (2023). Rol mistsevoho samovriaduvannia u vidbudovi v umovakh voiennoho stanu [The role of local self-government in the reconstruction under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu, Seriya PRAVO – cientific Bulletin of Uzhhorod National University, 77/1, 117–123*. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.18> [in Ukrainian].
18. Plan zakhodiv do 2024 roku shchodo realizatsii Natsionalnoi stratehii spryannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2021 – 2026 roky [Action Plan until 2024 for the implementation of the National Strategy for Civil Society Development in Ukraine for 2021-2026]. www.kmu.gov.ua. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-plan-zakhodiv-do-2024-roku-shchodo-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-spryannia-rozvytku-hromadianskoho-suspilstva-v-ukraini-na-2021-2026-roky> [in Ukrainian].
19. Shapovalova, O.V. (Ed.) (2023). *Pravove zabezpechennia rozvytku tekhnolohii tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva [Legal support for the development of digital economy and society technologies]*. Kharkiv: NDI pravovoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].
20. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy № 5323 [Law of Ukraine № 5323 On the Principles of State Regional Policy]. www.rada.gov.ua. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/news/razom/225907.html> [in Ukrainian].
21. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokratii v Ukraini ta planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 lystopada 2017 r. № 797-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 797-p On Approval of the Concept for the Development of Electronic Democracy in Ukraine and the Action Plan for its Implementation from November 8 2017]. www.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
22. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 travnia 2013 r. № 386-r. [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from May 15, 2013, № 386-p On Approval of the Strategy for the Development of the Information Society in Ukraine.]. web.archive.org. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20170918020840/http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> [in Ukrainian].
23. Rada Yevropy (2011a). Rezoliutsiia 326, Uchast hromadian na mistsevomu ta rehionalnomu rivniakh u Yevropi. Dostupno za posylanniam [Council of Europe (2011a). Resolution 326, Citizen participation at local and regional level in Europe]. *wcd.coe.int*. Retrieved from <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1854777&Site=Congress> [in Ukrainian].
24. *Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini (2022–2023 rr.) (2023) [The state of development of civil society in Ukraine (2022-2023): analytical supplement]*. Kyiv: NISD. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.01> [in Ukrainian].

25. Treshchov, M., & Khokhba, O. (2023). Udoskonalennia metodolohii smartyzatsii upravlinnia rozvytkom terytorii [Improving the methodology of smartification of territorial development management.]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia – Scientific Bulletin: Public Administration*, 1 (13), 178–194 [in Ukrainian].
26. Filippova, V.D., & Bukanov, H.M. (2021). Zaluchennia ta rozshyrennia mozhlyvostei mistsevykh hromad u vyryshenni pytan lokalnoho rozvytku [Involvement and empowerment of local communities in solving local development issues]. *Visnyk KhNTU – Bulletin of KhNTU*, 3 (78), 169–174 [in Ukrainian].
27. Formuvannia «rozumnoi spetsializatsii» v ekonomitsi Ukrainy [] (2020). Kyiv: DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy» [in Ukrainian].
28. Shevchenko, A.V. (2019). Stratehichni priorytety vprovadzhennia smart-spetsializatsii u promyslovosti Ukrainy [Strategic priorities for the implementation of the formation of “smart specialization” in the economy of Ukraine: smart specializations in the industry of Ukraine]. *BIZNES-INFORM – BUSINESS INFORM*, 10, 130–135 [in Ukrainian].
29. Shyts, O.R. (2023). Znyzhennia rivnia indeferentnosti steikkholderiv dlia zabezpechennia rozvytku rozumnoho mista [Reducing the level of stakeholder indifference to ensure the development of a smart city. Modern problems of management]. *Suchasni problemy upravlinnia. Shliakh do staloho myru pislia viiny: derzhava, biznes, innovatsii – The path to sustainable peace after the war: state, business, innovation*. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, Vyd-vo «Politehnika» [in Ukrainian].
30. Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» 2023-2026. *rm.coe.int*. Retrieved from <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-eng/1680aa8280> [in English].
31. Key Asks. SDG 17: Partnerships For The Goals. 2023 SDG National Reviews. UNICEF. *www.unicef.org*. Retrieved from <https://www.unicef.org/media/138171/file/SDG%2017%202023%20rev.pdf> [in English].
32. Smart specialization / European Commission. *ec.europa.eu*. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/doc-gener/guides/smart_spec/strength_innovregions_en.pdf [in English].

Подано до редакції 21.06.24 р.
Прийнято до друку 26.07.24 р.